

**TÜRÜNÜN FARKLI BİR ÖRNEĞİ: HÂKİM MEHMED EFENDİ'NİN
MÜSTEZÂD NAZİM ŞEKLİYLE YAZDIĞI Mİ'RÂCİYESİ**

A Different Model: Müstezâd Mi'râciye Text of Hâkim Mehmed Efendi

Mehtap ERDOĞAN*

ÖZ

Sözlük anlamı ziyadeleşmiş, artmış, çoğalmış olan müstezad, bir edebiyat terimi olarak değişik nazım şekil ve türleriyle uzunlu kısıklı mısralar hâlinde yazılan özel bir nazım şeklinin adıdır. Mi'râciye ise peygamberimizin Mescid-i Harâm'dan alınıp Mescid-i Aksâ'ya götürülmesi ve oradan da göğe yükseltilerek Allah'la görüşmesi olayını anlatan manzum, mensur ya da manzum-mensur olarak yazılmış eserlerdir. Bu çalışmada 1770 yılında vefat etmiş olan ve yirmi kadar eseri bulunan Hâkim Seyyid Mehmed Efendi'nin müstezad nazım şekliyle yazmış olduğu mi'râciyesi ele alınmıştır. Hâkim Seyyid Mehmed Efendi'nin bu müstezadı 124 beyitle, bugüne kadar tespit edilen müstezadlar içinde beyit sayısı en fazla olan müstezad olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca konu olarak mi'râc hadisesini ele alması da onu farklı kılan özellikler arasındadır.

Anahtar Sözcükler: müstezâd, nazım şekli, mi'râciye, peygamber, Hâkim Seyyid Mehmed Efendi

ABSTRACT

Müstezad whose dictionary meaning is to increase, grow, multiply is a special verse form's name as a literature term which is written as used short and long lines with different verse forms and kinds. Miraciye are in verse, in prose or in verse-in prose productions which tell event that our prophet is taken from Mescid-i Harâm, take to Mescid-i Aksâ and as is risen to sky from there he met with God. The Miraciye in müstezad form which was written by Hâkim Seyyid Mehmed Efendi, who died in 1770 and had got about twenty productions, is examined in this work. Hâkim Seyyid Mehmed Efendi's this müstezad has got quality of being müstezad which has got maximum number of couplet with 124 couplets in müstezads which are fixed until today. Besides it's telling about mi'rac event as subject is ones of the qualities which makes it different.

Key Words: müstezâd, verse form, mi'râciye, prophet, Hâkim Seyyid Mehmed Efendi

Sözlük anlamı ziyadeleşmiş, artmış, çoğalmış olan müstezad, bir edebiyat terimi olarak değişik nazım şekil ve türleriyle uzunlu kısıklı mısralar hâlinde yazılan bir nazım şeklinin adıdır. En çok gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Bunun yanı sıra rubai, kıta¹, kaside, beyit, matla, murabba², muhammes³, tahmis⁴, müseddes⁵, tesdis⁶, mesnevî⁷, tercî'-i bend⁸ tarih

* Cumhuriyet Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Arş. Gör.

nazım şekilleriyle yazılan müstezadlar da bulunmaktadır. Bu durumda müstezadlar yazılmış oldukları nazım şekline göre gazel müstezad, kaside müstezad, rubai müstezad, beyit müstezad şeklinde adlandırılabilir. Bu türlerde yazılmış bazı örnekleri aşağıda veriyoruz.

Beyit Müstezad

Feryâd-ı dil-i zârım o gül-ğonca-i zîbâ
Bir vech ile duymaz
Mu'tâd-ı sükût eyler idim ben daği ammâ
Gönlüm baña uymaz⁹

Matla Müstezad

Ol dide ki tûfân gibi eşk-i teri yokdur
Ol kıana boyansun
Ol sinede ki âteş-i 'aşkıñ yeri yokdur
Dûzağlara yansun¹⁰

Rubâi Müstezâd

Ey mahrem-i hâlvat-geh-i râz-ı Mevlâ
Bî-çûn u çerâ
Vey şâhid-i kâşâne-i kurb-ı a'lâ
Mağbûb-ı Hudâ
Zâtı ile ârâste mülk-i Yeşrib
Her şâm u seher
Şânı ile pîrâste taht-ı Bathâ
Her şubh u mesâ¹¹

¹ Hüseyin Ayvansarâyî, *Eş'âr-nâme-i Müstezâd*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.5466, v.123a-b.

² Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, v.126a-127b.

³ Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, v.99a-100b.

⁴ Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, v.111b-112b.

⁵ Muvaffak Eflatun, "*Türk Edebiyatında Müstezad*" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 1997, s.351.

⁶ Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Hazana Sürgün Bahar, Keçecizâde İzzet Molla ve Divân-ı Efkâr*, İstanbul 2005., s.678.

⁷ Muvaffak Eflatun, *a.g.t.*, s.369.

⁸ İbnü'r-Reşâd Ali Ferruh, *Şâyân*, İstanbul 1303, s.16-44.

⁹ Mehmet Arslan, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2002, s.536.

¹⁰ Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.* s.737.

¹¹ *Nazım Divanı*, İstanbul 1257, s.250.

Tarih Müstezad

Minnet Hâk'a kim şadr-ı şafâ ehlini buldı
Gör luğf-ı kabûli
İrdi haberi 'adl ile her gûşe çü töldü
Bil 'izz-i vuşûli
Bu Hâşimi-i dâ'i sürüp pâyine dir
Târîh-i laţîfi
Kara Çelebi-zâde Efendî gelüp oldı
Şadr-ı Anaţoli¹² (1023)

Yukarıda da bahsedildiği gibi müstezadlar uzun ve kısa mısralardan meydana gelir. Kısa mısralara “**ziyade**” denir. “Ziyadeleri veya uzun mısraları tekrar eden müstezadlara mütekerrir müstezad denir” şeklinde tanımlar olmakla birlikte, biz beş yüze yakın müstezadı incelememize rağmen uzun mısraların tekrar edildiği mütekerrir müstezada rastlayamadık. Sadece ikinci ziyadenin tekrar edildiği müstezadlar bulunmaktadır. Bu nedenle ikinci ziyadelerin tekrar edildiği müstezadlara “**mütekerrir müstezad**” denir şeklindeki bir tanımlamanın daha doğru olacağı kanısındayız. Ziyade mısraı, kendinden sonra gelen mısranın başında tekrar eden müstezadlara “**müdevver müstezad**”; ziyade mısraı, uzun mısradan önce gelen müstezadlara “**mutarraı müstezad**”; ziyadeleri çift olan müstezadlara “**çifte müstezad**” veya “**iki ziyadeli müstezad**” denir. Uzun mısraları Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün, kısa mısraları Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün kalıbıyla yazılan müstazadlar da vardır ki bu çeşit müstezadlara “**müstezâd-ı sūdâsiyye**” adı verilir. Böyle denmesinin nedeni uzun ve kısa mısralardaki Mefâ‘ilün parçalarının altı tane olmasıdır.

Mütekerrir Müstezada Örnek:

Çapıında beni istemeyen der-be-der olsun
Olsun begim olsun
Biñ zâr oluban derd ile benden beter olsun
Olsun begim olsun

Gülzâr-ı cihân içre seniñ şâhid-i hüşnüñ
Cân kaçdına yata
Bâlâ-yı şecer leb şeker dil hâcer olsun
Olsun begim olsun

Ger kanlu yaşım çihre-i zerdimi kıla sürh
İncinmezüm andan

¹² Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, v.142b.

Çeşm-i siyehiñden yaña tek bir nazâr olsun
Olsun begim olsun

Ço fitneleriñ kaşları târâcıma gelsün
Dil mülkini alsun
Hem gamzeleriñ oğına sînem siper olsun
Olsun begim olsun

Dür gibi Necâtî sözünü aş kulağından
Ger şâhı severseñ
Cehd eyleye hâli şadefiñ pür-güher olsun
*Olsun begim olsun*¹³

Müdevver Müstezâda Örnek:

Ey ruhları hürşid ü meh ü gerdeni kâfûr
Dil olmada meksûr
Dil olmada meksûr velî cebhesi pür-nûr
V'ey gözleri maħmûr

V'ey gözleri maħmûr yiter itme cefâlar
Gel eyle vefâlar
Gel eyle vefâlar dil-i vîrân ola ma'mûr
Ey sînesi billûr

Ey sînesi billûr yetişür şîveler eyvâ
Dil çekmede hâlâ
Dil çekmede hâlâ elem ü miñneti ma'zûr
Ey dilber-i mağrûr

Ey dilber-i mağrûr ne bu vâdî-i aħter
Dûr oldı bu kemter
Dûr oldı bu kemter olalı derd ile mehcûr
Birgün ola mesrûr

Birgün ola mesrûr olup bu dil-i pür-gam
Ĥurrem ola Ĥurrem
Ĥurrem olur ol zülfüne ber-dâr ola meşhûr
Bu Nermi-i manşûr¹⁴

¹³Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, v.80b.

Mutarrafl Müstezada Örnek:

Zihî hâlet

Şehâ dîniñ kıyâmıdır şerî'at

Zihî 'izzet

Cihânıñ hem niẓâmıdır şerî'at

Budur eslem

Anıñla hıfz olup bu halk-ı 'âlem

Gel it hizmet

Haq'ın dârü's-selâmıdır şerî'at

Turur dünyâ

Anıñladır beķâ-yı cümle eşyâ

Güzel hikmet

Esâsıdır devâmıdır şerî'at

Eyâ ümmet

Anıñla fetḥ olur bâb-ı tarîkat

O olup sünnet

Resûlullah kelâmıdır şerî'at

Ḳomuş Ḳâdir

Haqîkat gerçi kim sırr-ı Hudâ'dır

Anı fikr it

Velî 'aklıñ maķâmıdır şerî'at

Bu insânıñ

Haqîkat hâşşasıdır evliyânıñ

İdüp ni'met

Biliñ aḥkâm-ı 'âmidir şerî'at

Varır yoluñ

Haqîkat taḥt-gâhıdır resûlüñ

İder himmet

Anıñ zâhir peyâmıdır şerî'at

¹⁴ Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, v.28b.

Ne hoş olmuş
Ma'ârif bâr-gâhında kurulmuş
Reh-i nuşret
Mücevher bir hıyâmıdır şerî'at

Komaz düşmen
Hâkîkat şemsini şaklar 'adûdan
İder rahmet
Anîñ kat kat gamâmıdır şerî'at

Sür esmâyı
Tutagör Zâtiyâ şer'-i Hudâ'yı
Güzel şöbet
Kemâlâtîñ tamâmıdır şerî'at¹⁵

İki Ziyadeli (Çifte) Müstezâda Örnek:

Dil bülbülünün zârı ruğ-ı âle mi bilsem
Her dem ider efgân
Hasret ile nâlân
Hûn-âbe-i çeşmim o güle jâle mi bilsem
Yâ rîze-i mercân
'Ayniyle açar kan
Nev-htaştı şafâ virdi o meh-pâreye cânâ
Her vech ile ammâ
Dil-dâdesi 'âlem
Âyâ ki bu devr-i kamere hâle mi bilsem
Yâ fitne-i devrân
*Ol sünbül ü reyhân*¹⁶

Müstezâd, bir nazım şeklinin adıdır. Ancak Münşeât-ı Aziziye'de nesir hâlinde yazılmış bir müstezâd bulunmaktadır. Örnek olması açısından bu mensur müstezâdı aşağıda veriyoruz.

“Vükelâ-yı Fihâm-ı Saltanat-ı Seniyyeden ve Meclis-i Hâş A'zâ-yı Kirâm-ı Zevî'l-İhtirâmından Devletlü Übbehtlü Sâmi Paşa Hazretlerinün Maqâm-ı Vekâlet-penâhiye Müstezâdlı Nev-Zemîn Olarak İrsâl Buyurdukları Ma'zeret-nâme-i Belîgâneleridir:

¹⁵Hüseyin Ayvansarâyî, a.g.e., v.13a-b.

¹⁶Hüseyin Ayvansarâyî, a.g.e., v.136b.

(Fa'ûlün Fa'ûlün Fa'ûlün Fa'ûl)
Cüvânî çü berç-i Yemânî güzêşt
Çü bâd-ı şabâ zindegânî güzêşt

Terânesiyle terennüm-sâz-ı nâz u niyâz olarak 'arz-ı hâl ü şân idelim.

Merdüme-k-i çeşmim efendimiz, hayli zamândır rû-mâlî-i hâk-pây-ı
hıdîvlerinden mehcûrum.

Çünkü ma'zûrum.

'Arz-ı ma'zeret emrinde daği hayret-zede-i 'aql u şu'ûrum.

Hele bî-ñuzûrum.

Vehn-i kuvâ-yı herem-eşer ve serdî-i sermâ-yı cân-güzêr hâciz-i tayy-ı
mesâfe-i seferdir.

Göñül ammâ bî-ñaberdîr.

Tecdîd-i cevdet-i 'âfiyet ve ircâ'-ı nîrû-yı cüvânî vü şebâbet emeliyle
peygûle-güzîn-i müdâvât olup ikdâr-ı havâss u meşâ'ire mâ'ildir.

Ne 'aceb gâfildir.

Fehel yuşlihu'l-'attâru mâ-efsede'd-dehr.

Kažiyyü'l-emr.

Bilmez ki mañiyye-i süst-endâm-ı beden fersûde-i esfâr-ı kühen-i
zemendir.

Pâ-mâl-i mihendir.

Görmez ki tebâşîr-i şabâh-ı rîş ü ser sihâm-ı eşi'a-i mihr-i maşşerdîr.

Nâvekhâ-yı cân-güzêrdîr.

Ne çâre, "İnçünîn bûd buved tâ ki buved kâr-ı cihân"

Vehüve'l-müste'ân.

Garîbdîr ki murâdım istid'â-yı 'afv-ı kuşûr iken "El-inâ'u yetereşşehu
bimâ-fihi" ile deryâ-yı sülhan genişlendi ve emvâc-ı âteş-engîzle kalb-i hasret-
perver süzişlendi.

Ya'nî şaded revişlendi.

Fakat bu revişle 'ağabât-ı bañr-i ma'nâ geçilmez ve sevâñil-i iş'âr-i
mâfi'z-ñamîr haddine irilmez.

Hiç gidilmez.

Bârî şimdilik mersâ-yı du'â vü intizâra mersâ-figen-i fülk-i kalem olmak
tedbîrdîr.

Degil tağşîrdîr.

Ve küllü bedâhet-i a'zâr-ı pîr-i müstehâm sermâye-i bezl-i merâñim-i
kirâm oldığı müsellemin enâm iken dağdağa-i istirhâm-ı resmî vü lafzî nâfiledir.

Yalnız gâ'iledir.

El 'özü 'inde kirâmi'n-nâs maqbûl ve'l-'afvu beyne yedeyhim hâzır ve mebzûl.

Ve nahnu bihî meşmûl.
Bâkî emr ü fermân."¹⁷

Müstezad denilince akla gelen ilk aruz kalıbı "Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün / Mef'ûlü Fe'ûlün"dür. Ancak bunun yanı sıra müstezad yazımında başka kalıplar da kullanılmaktadır. Muvaffak Eflatun'un tespitine göre bu sayı 24'tür. Ancak bizim tespitimize göre yukarıda sayılan kalıplardan farklı yedi ayrı kalıp daha kullanılmıştır. Bu durumda yeni örnekler bulununcaya kadar müstezadlarda 31 farklı aruz kalıbı kullanılmıştır diyebiliriz.

- 1 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün
Mef'ûlü Fe'ûlün
- 2 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 3 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün
Mefâ'ilün Mefâ'ilün
- 4 Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
Mef'ûlü Fâ'ilün
- 5 Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Mefâ'ilün Fe'ilün
- 6 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
Mef'ûlü Fe'ûl
- 7 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Fâ'ilâtün Fâ'ilün
- 8 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
Fe'ilâtün Fe'ilün

¹⁷ *Münşe'ât-ı 'Azîziyye*, C. II, İstanbul 1286, s.100.

- 9 Müfte'ilün Müfte'ilün Müfte'ilün Fa'
Müfte'ilün Fa'
- 10 Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
Müfte'ilün Fa'
- 11 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
Mef'ûlü Fe'ûlün
- 12 Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
Fâ'ilâtün Fâ'¹⁸
- 13 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûl
Mef'ûlü Fe'ûl
- 14 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'
Müstef'ilün Fa'
- 15 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün
Fâ'ilâtün Fâ'
- 16 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
Fâ'il Fâ'il
- 17 Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün
Müstef'ilün Müstef'ilün
- 18 Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün
- 19 Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Fâ'ilâtün Fa'
- 20 Mef'ûlü Fâ'ilâtün Mef'ûlü Fâ'ilâtün
Mef'ûlü Fâ'ilâtün

¹⁸ Muvaffak Eflatun, *a.g.t.*, s. 334. Bu mısranın kalıbı söz konusu tezde Müfte'ilün Fa' şeklinde belirlenmiştir. Ancak kısa mısralar bu kalıp yerine, Fâ'ilâtün Fa' kalıbına uymaktadır.

- 21 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün
Mefâ'ilün Fe'ûlün
- 22 Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Mefâ'ilün Fe'ûlün
- 23 Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün
Mef'ûlü Fâ'ilün
Mef'ûlü Fâ'ilâtü Fe'ûlün¹⁹
Mef'ûlü Fâ'ilün
- 24 Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün
Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün²⁰ / Fe'ilâtün Fe'ûlün²¹
- 25 Mefâ'ilün
Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün
- 26 Mef'ûlü Mefâ'ilün Mef'ûlü Mefâ'ilün
Mef'ûlü Fe'ûlün / Müstef'ilâtün²²
- 27 Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün
Mefâ'ilün²³
- 28 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün
Mef'ûlü Fe'ûlün / Mef'ûlü Fa'ûl²⁴
- 29 Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün
Mefâ'ilün²⁵

¹⁹ Muvaffak Eflatun, *a.g.t.*, s. 229. Bu mısranın kalıbı söz konusu tezde Mef'ûlü Mefâ'ilü Fe'ûlün şeklinde belirlenmiştir. Ancak kısa mısralar asıl metinde bu kalıp yerine, Mef'ûlü Fâ'ilâtü Fe'ûlün kalıbına uymaktadır.

²⁰ Muvaffak Eflatun, *a.g.t.*, s. 140. Bu mısranın kalıbı söz konusu tezde Fe'ilâtün Fe'ilâtün şeklinde belirlenmiştir. Ancak uzun mısralar asıl metinde bu kalıp yerine, Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün kalıbına uymaktadır.

²¹ Muvaffak Eflatun, *a.g.t.*, s. 140. Bu mısranın kalıbı söz konusu tezde Fe'ilâtün Fe'ilün şeklinde belirlenmiştir. Ancak kısa mısralar asıl metinde bu kalıp yerine, Fâ'ilâtün Fe'ûlün kalıbına uymaktadır.

²² Mustafa İsen, Cemal Kurnaz, *Şeyhî Divanı*, Ankara 1990, s.297.

²³ Sevinç Karagöz, "*Feyzî Efendi Divanı*" (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2004, s.177.

²⁴ Sevinç Karagöz, *a.g.t.*, s.357.

- 30 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
Mef'ûlü Fe'ûlün²⁶
- 31 Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa'
Fa'lün Fa'lün / Mef'ûlü Fe'ûl²⁷

Müstezadların beyit sayısı belirleyebildiğimiz kadarıyla tek beyitle 124 beyit arasında değişmektedir. Bunların büyük bir çoğunluğunu 5 beyitli müstezadlar oluşturmaktadır. Bunu 7, 6, ve 4 beyitli müstezadlar izlemektedir. Ancak beyit sayısı fazla olan müstezadlar da bulunmaktadır. Yazıcıoğlu'nun Muhammediye'sinde²⁸ bulunan üç müstezaddan biri 41, diğeri 71 beyittir. Ahmet Dâ'î Divanı'nda²⁹ 39 beyitlik bir müstezad mevcuttur. Yine İbnü'r-Reşâd Ali Ferruh'un³⁰ tercî-i bend şeklinde yazdığı müstezadı 99 beyitle tespit edebildiğimiz en uzun ikinci müstezaddır. Beş bentten meydana gelmektedir. Üçüncü bent 19, diğeri bentler 20 mısralıdır.

Müstezadlarda en çok kullanılan kafiye şemaları ise şöyledir:

1. Aa Aa Bb Aa Cc Aa...
2. Ab Ab Cx Ab Dx Ab...
3. Ab Ab Cc Ab Dd Ab...
4. Aa Aa Bx Aa Cx Aa...

Ancak bunların yanı sıra rubai, kıt'a, mesnevi gibi nazım şekilleriyle yazılan müstezadlarda farklı kafiye şemaları da kullanılmıştır. Muvaffak Eflatun'un tespitine göre müstezadlarda 38 farklı kafiye şeması mevcuttur.³¹

Redd-i matla bilindiği gibi bir gazelin matla beytinin ilk ya da ikinci mısranın, gazelin makta beytinde tekrarlanmasıdır. Az da olsa müstezadlarda da redd-i matla yapılmıştır. İncelediğimiz beş yüz kadar müstezadda beş tane redd-i matla örneğine rastladık.³²

²⁵Fatih Aydoğan "Sahhaflar Şeyhî-zâde Es'ad Mehmed Efendi Divanı"; (Yüksek Lisans Tezi), , Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, C.II, s.570.

²⁶Hüseyin Ayvansarâyî, a.g.e., v.139b.

²⁷Hüseyin Ayvansarâyî a.g.e., v.146b.

²⁸ Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, Haz. Âmil Çelebioğlu, C.II, MEB. Yayınları, İstanbul 1996, s.519, 525, 561.

²⁹Mehmet Özmen, *Ahmet Dâ'î Divanı*, , C.I, Ankara 2001, s.4

³⁰ İbnü'r-Reşâd Ali Ferruh, a.g.e. s.16-44

³¹ Muvaffak Eflatun, a.g.t., s.21.

³² Muvaffak Eflatun, a.g.t.,s.72, 177, 198, 267, 292.

Mİ'RÂC NEDİR?

“Mi'râc kelimesi, Arapça yukarı çıkmak manasına gelen 'araca fiilinin mif'âl vezninde bir müştakıdır. Bilindiği gibi bu vezinle âlet ismi bazen de mecazen mekan ismi yapılır. Buna göre mi'râcın iki lügat manası ortaya çıkar: yukarı çıkma âleti, yukarı çıkacak yer. Bazı Osmanlıca lügatlerde kelimenin iki manası da verilmiştir. Âlet ismi olarak kullanıldığı zaman mi'râc, umumiyetle 'nerdübân, mirkad, süllem' gibi kelimelerle karşılanmaktadır.”³³ Terim olarak mi'râc, peygamberimizin Mescid-i Harâm'dan alınıp Mescid-i Aksâ'ya götürülmesi ve oradan da göğe yükseltilerek Allah'la görüşmesi olayıdır. Bu olay “Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya gidiş ve oradan da yükseklerle çıkış şeklinde yorumlandığından kaynaklarda daha çok isrâ ve mi'râc olarak geçerse de Türkçede mi'râc kelimesiyle her ikisi de kastedilir. İslamî kaynaklarda genellikle ele alındığı şekliyle mi'râc hadisesi iki safhada meydana gelmiştir. Resûl-i Ekrem'in bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı yolculuğa isrâ, oradan da göklere yükselmesine mi'râc denilmiştir.

Hadis kaynakları ile siyer ve delaîl kitaplarında isrâ ve mi'râcla ilgili birçok rivayet mevcuttur. Buhari ve Müslim'de yer alan rivayetlerin ortak noktalarına göre olay şu şekilde cereyan etmiştir: Bir gece Resullullah, Ka'be'de Hicr ya da Hâtim denilen yerde iken -bazı rivayetlerde uykuda bulunduğu sırada veya uyku ile uyanıklık arası bir hâlde- Cebrail geldi, göğsünü açtı, zenzemle yıkadıktan sonra içine iman ve hikmet doldurup kapattı. Burak adlı bineğe bindirip Beytülmağdis'e götürdü. Resul-i Ekrem Mescid-i Aksâ'da iki rekat namaz kılıp dışarı çıktığında Cebrail biri süt diğeri şarap dolu iki kap getirdi. Resullullah süt dolu kabı seçince Cebrail kendisine 'fıtratı seçtin' dedi, ardından onu alıp dünya semasına yükseltti. Semaların her birisinde sırasıyla Âdem, İsa, Yusuf, İdris, Harun, Musa peygamberlerle görüştü, nihayet Beytülmamur'un bulunduğu yedinci semada Hz. İbrahim'le buluştu. Sidretü'l-Müntehâ denilen yere vardıklarında yazıcı meleklerin kalem cızırtılarını duydu ve Allah'ın huzuruna çıktı. Burada Cenab-ı Hak elli vakit namazı farz kıldı. Dönüşte Hz. Musa, elli vakit namazın ümmetine ağır geleceğini söyleyip Allah'tan onu hafifletmesini tavsiye etti. Namaz beş vakte indirilinceye kadar Hz. Peygamber'in huzur-ı İlahiye'ye müracatı ve Musa ile diyalogu devam etti.”³⁴

Mi'râcın ne zaman vuku bulduğu tam olarak bilinmemektedir. Genel kabule göre hicretten bir yıl önce Recep ayının 27. gecesinde gerçekleşmiştir. Mi'râcın bedenen mi yoksa ruhen mi, uyku hâlindeyken mi yoksa uyanıkken mi

³³ Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-Nâmeler*, Ankara 1987, s.3.

³⁴ Salih Sabri Yavuz, “Mi'râc” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, s. 132.

gerçekleştiği ve Hz. Peygamber'in mi'râcda Allah'ı görüp görmediğine dair hususlar da mi'râcın gerçekleşme zamanı gibi netlik kazanamayan konular arasındadır.

Edebî bir terim olaraksa mi'râciye, Hz. Peygamber'in mi'râcını konu alan manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık olarak kaleme alınan eserlerin genel adıdır. "Müstakil olanların dışında siyer ve mevlidlerle mucizât-ı nebî gibi eserlerin, Muhammediye ve Garibname gibi kitapların birer bölümü de Mi'râc'a ayrılmıştır. Ayrıca divanlarla din dışı mesnevilerde bu konuda şiirlere yer verilmesi bir gelenek hâlini almış, zamanla kasidelerin mi'râciye, mesnevilerin ise mi'râc-nâme adıyla anıldığı zengin bir edebî tür oluşmuştur. Konunun genellikle dinî kaynaklara dayanarak didaktik bir şekilde ele alındığı eserlerde müellifin sanatkâr yönünün ikinci planda kaldığı, tasavvufî açıdan işlenen mesnevi ve kasidelerde ise daha lirik ve sanatkârâne bir üslubun ön plana çıktığı, şairlerin hayal dünyalarının zenginliğine göre olaya şahsî yorumlar getirdiği görülmektedir."³⁵

Türk edebiyatında mi'râc hadisesine ilk olarak Satuk Buğra Han Destanı'nda rastlanır. XII. yüzyılda Çağatay edebiyatında Hâkim Süleyman Ata tarafından hece vezniyle yazılan mi'râciye, türünün bilinen en eski örneği olması bakımından önem taşımaktadır. Anadolu dışında yazılan diğer mi'râciye ise Mîr Haydar'a aittir. Anadolu sahasında ilk müstakil mi'râciye 15. yüzyılda Ahmedî tarafından kaleme alınmıştır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla müstakil olan ve olmayan mi'râciyelerin listesini alfabetik olarak aşağıda veriyoruz.

Müstakil Mi'râciyeler:

Abdullah Salâhî Uşşâkî (Mevliddir. İçinde mi'râciye var.); Abdülbâki Ârif, Manzume-i Mi'râc (319 beyit); Abdülvâsi Çelebi, Mi'râc-Nâme-i Seyyidü'l-Beşer Hazret-i Resûlullah Aleyhi Efdali's-Salavat (567 beyit); Ahmedî, Tahkîk-i Resûl (497 beyit); Aksaraylı İsa, Mi'râc-Nâme (341 beyit); Ârif Süleyman Bey; Ârif, Mi'râcü'n-Nebî (1745 beyit); Hâkim Mehmed Efendi (124 beyit), Müstezâd-ı Mi'râciyye-i Hazret-i Resûl-i Ekrem (124 beyit); İsmail Hakkı Bursevî, Mi'râciye (478 beyit); Kerküklü Seyyid Abdüssettâr, Mi'râciyye Divanı; Kilisli Aşki Mustafa Efendi, Bahçe-i Letâif ve Lehce-i Ma'ârif (189 beyit); Kolağası Receb Vahyî, Minhâcü'l-Mi'râc (542 beyit); Mecîdî, Mi'râciye-i Risâlet-penâh 'Aleyhisselâm (289 beyit); Mehmed Fevzî Efendi, Kudsîyyü'l-Minhâc fî İcmâlî Bahsi'l-Mi'râc (Arapça); Mehmed Fevzî Efendi, Kudsîyyü's-Sirâc fî Nazmi'l-Mi'râc (181 beyit); Müellifi Belli Değil, Kitâb-ı Mi'râc; Müellifi Belli Değil, Mi'râc-nâme; Nahîfî, Mi'râcü'n-Nebî (1157 beyit); Nâyî

³⁵ Mustafa Uzun, "Mi'râciyye" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C.30, s. 135.

Osman Dede, Mi'râcün-Nebi 'Aleyhisselâm (102 beyit); Said Paşa Mi'râciyesi (111 beyit); Seyyidî, Der-Beyân-ı Kıssa-i Mi'râc (143 beyit); Süleyman Nazîf'in babası Said Paşa (119 beyit); Şeyh Muslihuddîn Vahyî, Mirâcü'l-Beyân; Yenişehir Fenerli Hâfız Ömer, Mi'râciye (318 beyit).

Dinî İçerikli Eserlerde Yer Alan Mi'râciyeler:

Abdurrahman Ubeydi, Evsâf ve Mu'cizât-ı Nebi; Amasyalı Münîri Çelebi, Siyer-i Nebi; Ârifî Fethullah Çelebi, Şehnâme-i Ali Osman'ın I. cildi olan Enbiyânâme; Âşık Paşa, Garibnâme; Hacı Hasanoğlu, Sîretü'n-Nebi; Hâkânî, Hilye; Hamdullah Hamdi, Ahmediyye; Mehmet Rıfat, Sîre-i Muhammediye; Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necât; Yazıcıoğlu, Muhammediye.

Din Dışı Yazılan Eserlerde Yer Alan Mi'râciyeler:

Ahmedî, Cemşid ü Hurşid; Ali Şir Nevâyî, Hayretü'l-Ebrâr, Ferhad u Şirin, Mecnun u Leyli, Seb'a Seyyâre, Sedd-i İskenderî; Arayıcızâde Ferdî Hüseyin, Şapur-nâme; Behişî (II. Bayezid Devri), Leyla vü Mecnun; Fuzulî, Leyla vü Mecnun; Hamdullah Hamdi, Leyla vü Mecnun; İbrahim Bey, Külliyyat (Manzum Müntabat-ı Mesnevi Şerhi'nde); İlmî, Manzume-i Kadı-zâde; Kafzâde Faizî, Leyla vü Mecnun; Kara Fazlî, Gül ü Bülbül; Lamiî, Ferhad u Şirin; Mustafa Kâil, Nâme-i Aşk; Na'im, Vâmık u Azrâ; Nâbî, Hayriyye; Nevî-zâde Atayî, Âlemnümâ, Nefhatü'l-Ezhâr, Sohbetü'l-Ebkâr, Heft-hân, Hilyetü'l-Efkâr; Refîî, Beşâret-nâme; Subhî-zâde Fevzî, Safâ-nâme, Aşk-nâme; Şeyh Galib, Hüsn ü 'Aşk; Taşlıcalı Yahya, Gencîne-i Râz, Usul-nâme, Şâh u Gedâ, Yûsuf u Züleyhâ ve Gülşen-i Envâr.

Divanlarda Yer Alan Mi'râciyeler:

Âdile Sultan Divanı, Ali Nutkî Dede Divanı, Ârif Süleyman Divanı (188 beyit), Âsım-ı Bosnavî Divanı, Azmizâde Mustafa Hâletî Divanı (69 beyit), Birrî Divanı, Çeşmizâde Reşid Divanı (42 beyit), Dürrî Ahmed Efendi Divanı, Faik Ömer Divanı, Fasih Ahmed Dede Divanı, Ganizâde Nâdirî Divanı (74 beyit), Hâkim Mehmed Efendi Divanı (160 beyit), Hâlîmi Çelebi Divanı, Hâlîmî Divanı (31 beyit), Hâzık Mehmed Efendi Divanı (85 beyit), Hilmi Divanı (19 beyit), İbrahim Beg Divanı (270 beyit), İzzet Molla Divanı (110 beyit), Lâmiî Çelebi Divanı, Lebîb Divanı (165 beyit), Mâhir Divanı, Nâilî-i Kadîm Divanı, Nazîm Divanı, Neşâtî Divanı, Nev'izâde Atâyî Divanı, Riyâzî Divanı, Rüşdî Divanı, Sâbit Divanı (100 beyit), Sahhaflar Şeyhizâde Mehmed Efendi Divanı (44 beyit), Sâlim Divanı, Senâyî Şeyh Ali Efendi Divanı, Seyyid Vehbî Divanı, Tâ'ib Mehmed Çelebi Divanı (43 beyit), Usulî Divanı (109 beyit), Va'di Divanı (89, 51 ve 63 beyit), Vâsık Divanı.

Eserlerine Ulaşlamayanlar:

Balıkesirli Fatma Kâmile Hanım; Beylerbeyili Arap Sadi Bey; Cemâleddin Vahdet, Mi'râciye; Emir Buhari Şeyhi Simkeş-zâde Feyzî; Erzurumlu Şeyh Osman Sirâceddin Efendi, Manzume-i Mi'râc; Himmet Efendi, Manzume-i Mi'râciye; Hüseyin Bursavî, Mi'râciye; Kastamonulu Şeyh Muslihüddin Vehbi, Mi'râcü'l-Beyân; Kavukçu Mehmed Efendi, Mi'râciye; Mehmed Şemsüddîn Efendi, Mi'râciye; Müellifi Belli Değil, Mi'râcnâme; Nûri Muhammed Efendi, Risâle-i Mi'râc; Suhûfî Muhammed Efendi, Manzume-i Mi'râciye; Şeyh İlahî Nakşibendi, Manzume-i Mi'râciye; Üsküdarlı Seyyid Mehmed Nuri Efendi.

Son Devir Mi'râciye Yazarları:

Ali Genceli, Enver Tunçalp, Mahmut Kaya, Mehmed Bahaeddin, Mehmed Lutfi, Mirâcü'n-Nebi; Mehmet Âsım Köksal; Necip Fazıl Kısakürek; Osman Kemâlî.

HÂKİM MEHMED EFENDİ'NİN HAYATI³⁶

Kaynaklara göre asıl adı Seyyid Mehmed'dir. Gedikpaşa Mahallesiindeki caminin imamı Bıçakçızâde Emir Çelebi diye bilinen Seyyid Halil Efendi'nin oğludur. Kaynaklarda doğum tarihiyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Şefkat Tezkiresi, Bağçe-i Safâ-Endüz ve Sicill-i Osmânî'de ölüm tarihi 1185 olarak verilirken, Hâkim Mehmed Efendi hakkında bilgi veren diğer kaynaklarda bu tarih H.1184 / M. 1770 olarak gösterilmektedir.

İstanbullu olan Hâkim Mehmed Efendi dönemin ünlü isimlerinden Yanyalı Esad Efendi ve Bursalı İsmail Hakkı Efendi'den ders okumuştur. Sülüs

³⁶ Hâkim Mehmed Efendi'nin Hayatı ve Eserleri Konusunda şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Hâfız Hüseyin Ayvansarayî, *Mecmu'â-i Tevârih*, Haz. Fahri Ç. Derin-Vâhid Çabuk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:3092, İstanbul 1985, s. 215, 368. / Şefkat, *Tezkire-i Şu'arâ*, Haz. Filiz Kılıç, Ankara 2005, s.54-55. Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Haz. Sadık Erdem, İncelemeli-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kültür Merkezi Yayını, S. 79, Tezkireler Dizisi, S.1, Ankara 1994, s. 67,68,69. / *Arif Hikmet Bey Tezkiresi*, Haz. M. Naci Onur (Mezuniyet tezi), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1968, s. 14. / Esad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endüz*, Haz. Rıza Oğraş, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin, Burdur 2001, s. 32-33, 154-155. / Mehmed Cemaleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverihhleri, -Âyine-i Zurefâ-*, Haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2003, s.60. / Sâlim Efendi, *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*, Haz. Adnan İnce, Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2005, s. 293,294. / Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-Âlâm*, C.3, Tıpkıbasım, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996, s. 1915. / Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Efendi, *Tuhfe-i Hattattin*, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Aded 12, İstanbul Devlet Matbaası 1928, s. 408. / Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmanîye*, II. C., Matbaa-i Âmire 1311, s.101,102. / Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, İstanbul Matba'a-i 'Âmire, s. 142,143. / "Hâkim Seyyid Mehmed Efendi Maddesi", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yayınları, C.4, s.26-27. / Müctebâ İlgürel, "Hâkim Efendi Maddesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, s.189-190.

ve nesih hatlarını İsmail Efendizâde Abdi Efendi'den öğrenir, Devhatü'l-küttâb müellifi Suyolcuzâde Mehmed Necib'den kitabet icazeti alır. Gülşenî tarikatının Sezâiyye kolunun kurucusu Hasan Sezai Efendi'den feyiz alan Hâkim Mehmed Efendi, Nakşibendî tarikatına intisap eder. Sadâret Mektûbî Kaleminde bir süre görev yaptıktan sonra hâcegân sınıfına dâhil olur. Ardından da silahdar katibi olur. 4 Mayıs 1753 tarihinde İzzî Süleyman Efendi'nin yerine vakanüvisliğe getirilen Hâkim Mehmed Efendi'nin bu görevi 3 Aralık 1766 tarihine kadar devam eder. Vakanüvislik görevi devam ederken 1753'te haslar mukâtaacısı, 1759'da cebeciler katibi, 1761 Mayıs'ında sipahiler katibi, 1763 Nisan'ında maliye tezkirecisi tayin edilir. 4 Kasım 1766'da ikinci defa cebeciler katipliğine getirilen Hâkim Mehmed Efendi'nin son resmî görevi küçük rûnâmeciliktir.

1184 yılının Regaib gecesinde (25-26 Ekim 1770) vefat eden Hâkim, Haydarpaşa'da Ayrılık Çeşmesi Mezarlığına defnedilmiştir.

HÂKİM MEHMED EFENDİ'NİN ESERLERİ

1. Târih³⁷: “Vakanüvis sıfatıyla yazdığı, 1166-1180 (1752-1766) yılları olaylarını ihtiva eden eser iki cilt olup başlıca konularını tayin, tevcih, teşrifat, Hicaz'a surre gönderilmesi, donanmanın Akdeniz'e çıkışı, mevâcib dağıtılması, hırka-i şerif ziyareti, bayram merasimleri, İstanbul yangınları, vefeyât, cami, çeşme ve kütüphane inşası gibi İstanbul ve saray hadiseleri, nadiren de taşra olayları teşkil eder. Müellif naklî tarihçilik geleneğine bağlı olup hâdiseleri bu anlayış içinde ele almış, hakikati lafza feda ederek sebep-netice münasebeti kurma ve mukayese etme ihtiyacı duymamıştır. İnşa sanatındaki ustalığı çağdaşlarınca da kabul edilen Hâkim'in dili çok ağırdır. Nazım ve nesirdeki maharetini göstermek isteyen müellif olayların önemli olanını olmayanından ayırmaya özen göstermemiş, yer yer manzum kıtalar, mensur inşa denemeleri ve çeşitli istitratlar arasında olayların anlaşılmasını güçleştirmiştir. Hâkim'in Tarih'inin müsveddeleri, Mür'î't-Tevârih müellifi Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi tarafından kaynak olarak kullanılmıştır. Fakat eserden asıl faydalanan Vak'a-nüvis Ahmed Vâsîf Efendi'dir. Sadece azil ve tayin kararlarından ibaret olduğunu söyleyerek eseri küçümseyen, ancak 1752-1766 olayları için yegâne kaynak olarak kullanan Vâsîf, yaptığı aşırı kısaltmalar yüzünden çok defa vak'aların seyrini takip etmeyi güçleştirmiş, böylece araştırmacıları asıl kaynağa başvurmaktan müstağni kılamamıştır. Eserin bilinen yazma nüshaları Arkeoloji Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul Üniversitesi ve Upsala Üniversitesi kütüphanelerinde bulunmaktadır. Son zamanlarda Marburg'da da bir nüshanın bulunduğu ortaya

³⁷ Eser, Topkapı Sarayı Müzesi B231(1. cilt) B233 (2. cilt)'te *Vakayi-i Devlet-i Aliyye bi-Kalem-i Seyyid Hâkim* adıyla kayıtlıdır.

çıkmiştir. Franz Babinger kitabın M. Norberg tarafından kısmen tercüme edildiğini belirtmektedir.”³⁸

2. Dîvân: Müretteb bir divandır. 422 beyitlik bir hilye-i şerif ile başlar. 1 mesnevi, 9 kaside, 4 tahmis, 4 tarih, 1 terci-i bend, 117 gazel, 5 lugaz, 27 rubai, 14 kıt'a, 3 müfredden oluşan toplam 1341 beyitli orta hacimli bir divandır. Divanda 215 manzume bulunmaktadır. Bunlardan 29'u Arapça ve Farsçadır. Divanın İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar Bölümünde TY 1224 ve 5586 numaralı kayıtlı olan iki nüshası bulunmaktadır. 1224 numaralı nüshada müstensih adı bulunmamaktadır. 1224 numaralı nüshanın yaprak sayısı 75, satır sayısı 17'dir. Divan ta'lik ile istinsah edilmiştir. 5586 numaralı nüsha ise oldukça yıpranmıştır. Yaprak sayısı 48, satır sayısı 21'dir. Ta'lik ile istinsah edilmiştir.³⁹

Gerek Târîh'inde gerekse bazı mecmualarda görülen bol miktardaki Türkçe, Farsça, Arapça şiirler ve çeşitli vesilelerle düşürdüğü tarihler, yazdığı nazireler onun güçlü bir şair olduğunu göstermektedir.

3. Acâ'ibü'l-Ahbâr Fî Ahbârî Seyyidi'l-Ahyâr (siyer kitabı)

4. Şerh-i Dîvân-ı Şevketü'l-Buhârî

Bunlardan başka özellikle Arapça ve Farsça bazı eserlere şerhler olmak üzere yukarıdakilerle birlikte toplam 20 kadar eseri vardır ki şunlardır: Tevhidnâme, Kavâ'idü'l-Fürsî, Şerh-i Kaside-i Örfî, Şerh-i Rubâ'î-i Hazret-i Mevlânâ, Şerh-i Kaside-i Ka'b b. Züheyr, Şerh-i Kaside-i Dimyâtiyye, Nazîre-i Hilye-i Hâkânî⁴⁰, Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ, İşârât, Risâletü'l-Mehdiyyeti'l-Hakîka, Tehlilnâme, Rûhî-i Bağdâdî'nin Terkîb-i Bend'ine Nazîre, Nefhatü'z-zât Ve's-sıfat (Attâr'ın tasavvufî bir eserine şerh), Füsûsu'l-Hikem tercümesi, Mi'râciye, Risâletü'l-Mehdiyyetü'l-Hanefiyye⁴¹, Manzum Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ (Topkapı, Yeni Yayınları, 652)⁴²

³⁸ Müctebâ İlgürel, “*Hâkim Mehmed Efendi Maddesi*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.15, s. 189.

³⁹ Mehmet Çakırcı, “*Hâkim Mehmed Efendi Divânı İnceleme-Transkripsiyonlu Metin*”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006.

⁴⁰ Mehtap Erdoğan, “*Hâkim Mehmed Efendi'nin Manzum Hilyesi*”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.XI/1, Sivas 2007, s.317-358. / Yakup Poyraz, “*Hâkim Seyyid Mehmed Efendi'nin Nazîre-i Hilye-i Hâkânî Adlı Eseri*”, *Türkisch Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/3, Summer 2007, s.450-488.

⁴¹ “*Hâkim Seyyid Mehmed Efendi Maddesi*”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yayınları, C.4, s.26-27. / Müctebâ İlgürel, “*Hâkim Efendi Maddesi*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C.15, s.189-190.

⁴² Şahin Kızılabdullah, “*Hâkim Seyyid Mehmed Efendi Hayatı, Eserleri ve Manzum Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Sanatları ABD. Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

Esas konumuz dışında olduğu için Hâkim Mehmed Efendi'nin bazı eserleri hakkında kısa bilgi vermekle ve bazı eserlerinin de yalnızca adını vermekle yetindik.

HÂKİM MEHMED EFENDİ'NİN Mİ'RÂCİYESİ

Vakanüvis Hâkim Mehmed Efendi'nin müstezad nazım şekliyle yazmış olduğu mi'râciyesi 124 beyit olup, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi Bölümü, No: 4477'de kayıtlıdır. Aruzun Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün / Fâ'ilâtün Fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır ve AbAb CxAb DxAb... şeklinde kafiyelendirilmiştir.

İlk beyit:

Emr ü fermân eyler ise Hâlîk-ı cân-âferîn
Feyz-i luğfindan baña
Nazm olunmak üzere mi'râc-ı resûlü'l-mürselin
Ola maḥbû'u'l-edâ

Son beyit:

Ol resûle âline aşhâbına olsun selâm
Hâkimâ şubḥ u mesâ
Hâşim ümmîd-i şefâ'at yâ şefîa'l-müznibîn
Yâ resûl-i müctebâ

Aşk, sevgili, şarap, tabiat başta olmak üzere medhiye, na't, tevhid, münacat, hezl, hiciv, bahariyye, dervişlik ve tarikata bağlılık, dünyaya bağlanmamanın gerekliliği ve müzik terimleri, müstezadların konuları arasındadır. Ayrıca Safvet Mustafa Galatavî Divanı'nda⁴³ müstezad nazım şekliyle yazılmış 41 beyitlik bir mersiye bulunmaktadır. Bu nedenle mersiyeleri de müstezadların konuları arasında sayabiliriz. Hâkim Mehmed Efendi'nin müstezadı da daha önce hiç rastlamadığımız bir konuyu ele almaktadır: Mi'râc hadisesi. Söz konusu müstezad 124 beyitle, bugüne kadar tespit edilen müstezadlar içinde beyit sayısı en fazla müstezad olma özelliğini taşımaktadır. Aynı zamanda mevcut müstakil miraciyeler arasında beyit sayısı en az olan mi'râciyeler arasındadır da. Bu nedenle mi'râc hadisesi -birçok motife değinilmekle birlikte- yüzeysel işlenmiştir.

⁴³ *Safvet Mustafâ Galatavî Divanı*, Millî Kütüphane, Yz. A. 3672, v.25b-27b.

Hâkim Mehmed Efendi'nin, miraciyesinde kullandığı motifler şunlardır:

1.Mi'râcın Sebebi: (7 ve 9. beyitler) Mi'râc hadisesi yaşanıncaya kadar peygamberimiz kafirlerden çok zulüm görmüştü ve mi'râc öncesi çok sıkıntılı bir dönem yaşamaktaydı. Mi'râc, İslamiyeti yayma uğrunda sıkıntılar yaşayan Hz. Peygamber'e Allah'ın bir lütfu olarak yaşatılan mucizedir. Peygamberimizin bu sıkıntılı ruh hâli onun ağzından eserde

Münkirân-ı Mekke'niñ cevrenden olmuşdum gamîn

Şabr idi kârım buna

şeklinde ifade edilir. Esere göre Allah, kudretini göstermek ve bazı sırlarını açıklamak üzere Hz. Peygamber'e mi'râc hadisesini yaşatmıştır.

2.Mi'râcın Tarihi: (7. beyit): Daha önce de belirtildiği gibi mi'râcın tarihi tam olarak belli değildir. "Bu konudaki rivayetlere göre hicretten bir yıl veya 16, 17, 18, 19 ay önce, rebîü'l-evvel, rebîü'l-âhîr veya recep ayında, bu ayların 17 veya 27'sinde, pazartesi günü cereyan etmiştir."⁴⁴ Hâkim Mehmed Efendi'nin mi'râciyesinde mi'râcın tarihi verilmemiş, yalnızca pazartesi günü gerçekleştiği belirtilmiştir.

3.Davetin Tebliği: (8-10. beyitler): Cebrail, Hz. Peygamber'i Allah'ın kudretini görmesi için âlem-i kudse davet eder ve bu yolculuk için Burak'ın hazır olduğunu söyler.

4.Mi'râcın Başladığı Yer: (7. beyit): "İsrâ suresinin ilk ayetinde belirtildiği üzere, Hz. Muhammed Mekke'de bulunan Mescid-i Harâm'dan alınıp Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya götürülmüştür. Mi'râcın başladığı yer hadislerde Hicir, Hatim veya Ümmühânî'nin evidir."⁴⁵ Hâkim Mehmed Efendi'nin mi'râciyesinde de Cebrail davet için geldiğinde peygamberimiz Hz. Ali'nin ablası Ümmühânî'nin evindedir.

5.Binitler: (11-27 / 58-60 / 82. beyitler): Hâkim Mehmed Efendi'nin Mi'râciyesi'nde üç binitten bahsedilir. Peygamberimiz mi'râc gecesinde Mekke'den Kudüs'e kadar Burak'la gitmiş, göğe mi'râcla yükselmiş, Sidre-i Münthâ'ya kadar kendisine Cebrail eşlik etmiş, buradan ötesine de Refref'le gitmiştir.

a. Burak: 11-27. beyitler arası: Eserde üzerinde en çok durulan motiftir. Söz konusu beyitler arası Burak uzun uzun tasvir edilmiş ve Burak'ın Hz. Peygamber'le olan diyaloguna yer verilmiştir.

⁴⁴ Metin Akar, a.g.e., s.209.

⁴⁵ Metin Akar, a.g.e., s.216.

b. Mi'râc: 58-60. beyitler arası: Esere göre Mi'râc, nurdan yapılmış, basamakları mücevherden olan, yerden göğe kadar yükselen ve Hz. Peygamber'in göğe yükselmesi için hazırlanmış bir merdivendir.

c. Refref: 82. beyit: Refref, yeşil renkli bir binektir ve peygamberimizin Sidre'den sonraki yolculunda ona eşlik etmiştir.

6.Sağdan, Soldan Gelen Sesler ve Yaşlı Kadın: (31-42. beyitler arası): Hz. Peygamber Burak'la birlikte Kudüs'e doğru ilerlerken sağdan ve soldan kendisini o yönlerde doğru çağıran sesler duyar ve karşısında yaşlı bir kadın belirir. Ancak peygamberimiz bu seslerin hiçbirine iltifat etmez. Sağdan gelen ses Yahudilerin, soldan gelene sapkınlarıdır, yaşlı kadın dünya hileleridir.

7.İçecekler: (43-46 / 73-75. beyitler arası)

a. Süt, Bal ve Şarap: 43-46. beyitler: Metin Akar, bu motifin miracıyelerde ya Mescid-i Aksâ'da namaz kılındıktan sonra ya da yedinci kat gökteki hadiseler arasında anlatıldığını söyler.⁴⁶ Ancak Hâkim Mehmed Efendi'nin Mi'râciyesi'nde bu motif sağdan ve soldan gelen seslerin duyulup bu seslerin açıklanması ile Mescid-i Aksâ'da namaz kılınması arasında verilmiştir. Yani Mescid-i Aksâ'da namaz kılmadan önce peygamberimiz, Cebrail'e susadığını söylemiş bunun üzerine kendisine içerisinde bal, süt ve şarabın bulunduğu üç kadeh sunulmuştur. Peygamberimiz bunlardan sütü ve balı tercih etmiştir.

b. Arşın Kenarından Ağza Düşen Damla: 73-75. beyitler: Peygamberimiz arşın altında etrafı hayranlıkla seyrederken ağzına baldan ve şekerden daha tatlı, kardan ve buzdan daha soğuk, müşgden daha hoş kokulu bir damla damlar. Böylece kendisine birçok ilimler, hikmetler malum olur.

8. Dört Farklı Renkte Sunulan Elbise: (47-49. beyitler arası): Peygamberimize sunulan üç kadehten sonra sarı, beyaz, siyah ve yeşil olmak üzere dört farklı renkte elbise hediye edilir. Peygamberimiz bunlardan yeşil ve beyaz olanı seçer. Bunun üzerine Cebrail bir açıklama yapar ve cehennemliklerin elbisesinin sarı ve siyah renkte olduğunu söyler.

9.Namaz: (52-57 / 89-97. beyitler arası)

a. Mescid-i Aksâ'da Kılınan Namaz: 52-57. beyitler arası: Hz. Muhammed Mescid-i Aksâ'da imam olur ve bütün peygamberlere namaz kıldırır.

⁴⁶ Metin Akar, a.g.e., s.238.

b. Namazın ve Bazı İbadetlerin Farz Oluşu: 89-97. beyitler arası: Hz. Peygamber sidreyi geçtikten sonra Allah'la görüşür. Burada Allah, ona, Hz. Muhammed ümmeti için namaz, oruç, hac ve zekatın farz olduğunu bildirir. Aslında birçok mi'râciyede namazın önce elli vakit farz oluşu, bu konuyla ilgili olarak Hz. Musa ve Hz. Muhammed arasındaki diyalog ve tekrar Hz. Muhammed'in Allah'la görüşerek elli vakit namazın ümmetine ağır geleceğinden dolayı namazın beş vakte indirilmesi için yalvarması detaylı bir şekilde işlenirken Hâkim Mehmed Efendi'nin mi'râciyesi'nde bu konulara değinilmemiştir.

10.Gökler: (63-71. beyitler arası): Kur'ân-ı Kerîm'e göre gökler yedi kattır. Hâkim Mehmed Efendi de eserinde bir veya birkaç beyitle bu katlardan bahsetmiştir.

11.Arş: (72-78. beyitler arası) Burada arşın büyüklüğünden, genişliğinden; Hz. Peygamber'in ağzına damlatılan damladan bahsedilir. Allah, peygamberden arşı gezmesini ister.

12.Sidre-i Müntehâ: (79-81. beyitler arası): Sidre, arşta bulunan İlahî bir ağaçtır. Buraya kadar peygamberimize eşlik eden Cebrail, buradan öteye geçemeyeceğini, geçmeye kalkışacak olursa kanatlarının yanacağını söyler. Peygamberimiz bundan sonra yoluna Refref'le devam eder.

13.Peygamberler: (54-56. beyitler arası ve 67, 68. beyitler): Mi'râcla ilgili hadislerde mi'râc esnasında peygamberimizin her gök katında bir peygamberle karşılaştığı ve konuştuğu bildirilmektedir. Hâkim Mehmed Efendi'nin mi'râciyesinde bu motif üzerinde fazla durulmamıştır. Eserde sadece üç peygamberin adı geçmektedir.

a. Âdem : 54-56. beyitler: Hz. Peygamber, Hz. Âdem ile Mescid-i Aksâ'da karşılaşır. Hz. Âdem övgü dolu sözlerle peygamberimizden imam olup orada bulunan bütün peygamberlere namaz kıldırmasını ister.

b. İsa: 67. beyit: Peygamberimiz Hz. İsa ile dördüncü kat gökte karşılaşır.

c. Mûsâ: 68. beyit: Beşinci kat gökte ise elinde asasıyla Hz. Musa bulunmaktadır.

14.Melekler:

a. Cebrâ'il: 8, 21, 22, 24, 27, 36, 43, 49, 64, 79, 80. beyitlerde Emîn-i Vahy, Rûhü'l-Emîn gibi adlarla anılan Cebrâ'il, kendisinden en çok bahsedilen melektir. Mi'râc davetiyle gelen Cebrâ'il, sidre-i müntehâya kadar bütün mi'râc yolculuğu boyunca peygamberimize eşlik etmiştir.

b. İsrâ'fil: 29. beyit: Mescid-i Aksâ'ya doğru ilerlerken peygamberimizin önünde yürümekle görevlidir.

c. Mikâ'il: 29. beyit: Mikâ'il'in görevi Burak'ın gemini tutmaktır.

d. Azrâ'il: 30. beyit: Azra'il Mescid-i Aksâ'ya doğru giderken bütün melek topluluğunun arkasından yürümekle görevli melektir.

e. Dik-i Semâ: 63-65. beyitler: Esere göre ikinci kat gökte bulunan beyaz renkli, horoz kanatlı, eğri pençeli bir melektir. Cebrail, Hz. Peygamber'e "Eğer dik-i semâ ötmeseydi yeryüzündeki horozlar da ötmezdi." der. Metin Akar, bu motifin yalnızca iki mi'râciyede geçtiğini söylemektedir: "İslamî dayanağını bulamadığımız bu motifi sadece Laleli II ile Abdülvâsi Çelebi'nin Mir'râcnâme'sinde görmekteyiz."⁴⁷ Mi'râciyelerde az rastlanılan bu motif de Hâkim Mehmed Efendi'nin mi'râciyesinde mevcuttur.

f. Kar ve Ateşten Melek: 66. beyit : Üçüncü kat semada oturan yarısı ateşten yarısı buzdan bir melektir.

g. Zebânî: 99-103. beyitler arasında zebanilerin günahkârlara nasıl azaplarda buldukları anlatılır.

h. Diğer Melekler: Eserde bütün bu meleklerin yanı sıra adları ve vasıfları verilmeyen başka meleklerden de bahsedilmektedir. Hz. Peygamber bazı gök katlarında ibadetle meşgul sayısız meleklerle karşılaşır.

15.Cehennem: (98-108. beyitler arası): Esere göre cehennem, arşın sol tarafındadır. Peygamberimizin mi'râcda cehennemi ve cenneti gördüğüne dair kesin bir bilgi yoktur. Ancak eserde cehennem ve cennet tasvirleri peygamberimizin ağzından yapılmıştır.

16.Cennet: (109-114. beyitler arası) Arşın sağındadır. Cennet çeşitli mücevherlerle, köşklerle süslü, hurilerin ve gılmanların bulunduğu hoş bir yer olarak tasvir edilir.

17.Yer ile Birinci Kat Gök Arasındaki Su Motifi: (60. beyit): Metin Akar'ın tespitine göre bu, sadece iki mi'râciyede rastlanılan bir motiftir. "Laleli-II'ye göre Hz. Muhammed birinci kat gökten yere inerken, gökle yer arasında bir ırmağın durduğunu görür. Şair bu ırmağın Kur'ân-ı Kerîm'de Selsebil diye isimlendirildiğini söyler. Hz. Peygamber bu ırmağı geçip evine gider. Abdülbaki Ârif aynı yerde bir denizin varlığından bahseder. Muhtemelen her ikisi de aynı motifi işlemiş, biri ırmak, diğeri deniz diye anlamıdır. Diğer mi'râciyelerde

⁴⁷ Metin Akar, a.g.e., s.270.

geçmeyen bu motif...”⁴⁸ Bu nadir motifin işlendiği üçüncü bir müstakil mi‘râciye de Hâkim Mehmed Efendi’nin yazmış olduğu mi‘râciyedir. Yalnız diğerlerinden farklı olarak peygamberimiz yeryüzüne dönerken değil, birinci kat göğe çıkmadan havada ve ters döndürülmüş olan bu denizle karşılaşır.

19.Rü’yet: (86-87. beyitler): “Necm Suresinin 8-12. ayetlerini, bazı müfessirler tefsir ederlerken, Hz. Muhammed ile Tanrı’nın görüştüğünü söylemişlerdir. Bu kanaat mi‘râciyelere de aksetmiştir.”⁴⁹ Hâkim Mehmed Efendi bu durumu peygamberimizin ağzından aktarmıştır. Buna göre gözlerinden perde kalkmış ve Allah’ı görmüştür. Bunu “Pîş-i çeşmimden hemân ref’ olıcağ gördüm hicâb... Çeşm-i serle gördüm ol meşhûd-ı ‘ayn-ı sırrımı” şeklinde ifade eder.

20.Tekellüm: (76-77. beyitler): Hz. Peygamber bütün gök katlarını geçip arşa ulaştığında ona, “Arşı teşrif eyle ve na‘linini mübarek ayağından çıkarma” şeklinde Allah’tan bir hitap gelir. 83-97. beyitler arası: Bu bölüm Allah’ın Hz. Muhammed’e namaz, oruç ve hac ibadetlerinin farz olduğunu bildirmesi üzerine kuruludur.

21.Dönüş: (114-117. beyitler arası): Hz. Peygamber gökyüzünün bütün katlarını gezip, birçok olağanüstülüklerle şahit olup Allah’la aracısız görüştüktan sonra tekrar yeryüzüne, Ümmühânî’nin evine, yatağına döner. Dönüşünde yatağını bıraktığı gibi sıcak bulur.

HÂKİM MEHMED EFENDİ’NİN Mİ’RÂCİYESİ’NE GÖRE Mİ’RÂC HADİSESİ

Hâkim Mehmed Efendi, sözlerine -birkaç beyitle dua ettikten sonrananlatacaklarının Abdullah bin Abbâs’tan rivayet olduğunu söyleyerek başlar.

Buna göre günlerden pazartesidir ve peygamberimiz Ümmühânî’nin evindedir. Ansızın yanına Cebrail gelerek onu âlem-i kudse davet eder. Bu yolculuk için binek olarak Burak hazırlanmıştır. Burak’ın başı zümrüt, kulağı lal, ağzı mücevherden, yaradılışı cevherden, gözleri şebek denilen mücevherden, alını kırmızı yakuttan, eli ve ayağı zeberced ve kehribardandır. Nalı firuzedendir, yelesi anber kokuludur. Ayağı at ayağı, eli fil eli gibidir, son derece latiftir. Sırtı deve sırtı gibidir, hoştur. Boynu ahu boynu gibi biçimli ve düzgündür. Yüzü insan yüzü gibidir. Bedeni sağlam, güzel ve güçlüdür. Vücudu baştan başa misk kokuludur. Göğsü, kalça kemiği ve göbeği zaferandandır. Gemi eşsiz kırmızı bir yakuttan, eyeri la‘ldendir. Rüzgar kadar hızlı ve hoş adımlıdır. Hz. Peygamber Burak’a binmek istediğinde Burak ürker ve geri çekilir. Cebrail ayıplayarak ona

⁴⁸ Metin Akar, a.g.e., s.278.

⁴⁹ Metin Akar, a.g.e., s.301.

bağırır. Bunun üzerine utanan Burak bir istekte bulunur. Mahşerde yine Hz. Peygamber'i taşımak istediğini söyler. Onu taşımaya yüz bin Burak'ın âmâde olduğunu ancak kendisinden başka bir Burak'a binerse çok üzüleceğini dile getirir. Bunları duyan Hz. Peygamber onun isteğini kabul eder ve Burak'a biner. Bu arada Cebrail'e düşense Burak'ın gemini tutmaktır. Sağında ve solunda yüz binlerce melek peygambere hizmet için hazırdır. İsrail önünde, Mikail ise arkasındadır. Azrail'in görevi bütün bu melekler topluluğunun ardından yürümektir. Hz. Peygamber bu şekilde ilerlerken sağdan ve soldan kendisini o yönlere çağıran sesler duyar; fakat dönüp bakmaz bile. Daha sonra karşısında hileci yaşlı bir kadın belirir; fakat Hz. Peygamber onunla da ilgilenmez. Bu davranışları karşısında Cebrail onu tebrik eder ve peygamberin isteği üzerine duyulan seslerin anlamlarını açıklamaya başlar. Sağdan gelen ses Yahudilerin, soldan gelense sapkınlarındır. Yaşlı kadın, dünyanın hileleridir. Cebrail, Hz. Peygamber'e eğer bu seslere cevap verseydi ümmetinin hâlinin müşriklerin hâli gibi olacağını ve temiz dinlilerin bu çirkinliklere iltifat etmeyeceğini söyler. Bu açıklamalardan sonra Hz. Peygamber susadığını söyler ve kendisine üç kadeh sunulur. Kadehin birinde saf şarap, birinde süt, diğerinde ise bal vardır. Hz. Peygamber sütü ve balı tercih eder. "Eğer şarabı tercih etseydim ümmetim ayyaş olurdu. Balı ve sütü seçtiğim için ümmetim de temiz, günah işlemekten sakınan insanlar oldular." der. Daha sonra kendisine sarı, beyaz, siyah ve yeşil olmak üzere dört farklı renkte elbise hediye edilir. Hz. Peygamber bunlardan yeşil ve beyaz olanı tercih eder; çünkü yeşil ve beyaz peygamberlerin, sarı ve siyah cehennemliklerin elbisesidir. Burak'la buradan ayrılarak Kudüs'e gelir ve burada dua eder. Mescid-i Aksâ'ya gelerek imam olur ve bütün peygamberlere namaz kıldırır. Mescidden çıkıp "sahretullah"⁵⁰a gelir. Burada, yerden göğe doğru yükselen, basamakları mücevherden, nurdan yapılmış bir merdivenle karşılaşır. Göğe yükselmek için bu merdivene adım atar ve ansızın havada ve ters çevrilmiş bir denizle karşılaşır. Allah'ın yardımıyla bir anda orayı geçer, meleklerle dolu birinci kat göğe ulaşır. Burada melekler tüm kalpleriyle Allah'a ibadet etmektedirler. İkinci kat gökte cennetteki meleklerle namaz zamanını bildiren, tavus şeklinde bir melek olan "dik-i semâ" vardır. Üçüncü kat gökte yarısı kardan, yarısı ateşten melekler ibadet etmektedir. Hz. Peygamber dördüncü kat gökte Hz. İsa, beşinci kat gökte elindeki asasıyla Hz. Musa'yı görür. Altıncı kat Allah'ı zikreden meleklerle doludur. Yedinci kat gökte de yine ibadet ve zikirle meşgul sayısız melek vardır. Daha sonra Hz. Peygamber arşı görür. Arşın altında hayretler içinde dururken dudaklarına şekerden daha tatlı, buzdan daha soğuk bir damla düşer. Böylece birçok sır ona açıklanır. Arşı dolaşır ve sidreye ulaşır.

⁵⁰ Beyt-i Mukaddes'te Beniisrail peygamberlerinin ibadet ettikleri meşhur kaya ki Hz. Peygamber mirac gecesinde buradan semaya uruc etmiştir.

Ancak buraya kadar kendisine eşlik eden Cebrail buradan öteye geçemeyeceğini, bir adım daha atacak olursa kanatlarının yanacağını söyler. Hz. Peygamber yeşil renkli Refref'e binerek yoluna devam eder. Allah'a iyice yaklaşır ve ondan başka olan her şey kaybolur. Allah, ona selam verir. Hz. Peygamber'in gözlerinden perde kalkar ve Allah'ı görür, aracısız onunla konuşur. Burada namaz, oruç ve hac Müslümanlara farz olur. Daha sonra peygamberimiz sol tarafa bakar ve cehennemi görür. Cehennemin etrafını yüz binlerce zebani çevirmiştir. Elleri ateşten güzler vardır. Heybetli, mavi gözlü, siyah yüzlüdürler, korkusuzdurlar. Cehennemde bulunanlara çok kötü işkenceler yaparlar. Bazılarının bıçakla dillerini keserler, bazılarının gözlerini oyarlar, dillerini yerinden sökerler, kızgın demirlerle oradakilerin vücutlarını dağlarlar. Bazı kadınların da elleri ve ayakları ateşten halkalarla bağlanmıştır. Küfür ve şirk içinde olanlara katrandan elbise, ateşten ayakkabı giydirilmiştir. Hz. Peygamber bunlar için dua etmek ister. Ancak bunların kafir olduğu ve bunlar için dua edilemeyeceği yönünde bir ses duyar. Bunun üzerine sağ tarafa döner ve cenneti görür. Cennetin toprağı kâfur ve anberden, taşları türlü mücevherlerden, zemini gümüştedir. Ağaçlar hoş kokulu, meyveli ve renklidir. Her bir ot zaferan, ergavan ve yasemindir. Zümrütten ve la'lden köşkler vardır. Hz. Peygamber'in ümmeti için güzel gilmanlar ve huriler hizmet etmek üzere hazır beklemektedirler. Peygamberimiz bütün bu olağan üstülüklere şahit olduktan sonra yeryüzüne geri döner. Döndüğünde yatağı hâlâ sıcaktır.

Mütezâd-ı Mi'râciyye-i Hâzret-i Resûl-i Ekrem Şallallahu Te'âlâ 'Aleyhi ve Sellem Li Hâkim Efendi
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün) / (Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

- 1 Emr ü fermân eyler ise Hâlık-ı cân-âferîn
Feyz-i luğfından baña
Nazm olunmağ üzre mi'râc-ı resûlü'l-mürselîn
Ola maḥbû'u'l-edâ
- 2 Zıkr-i mi'râc-ı resûlullâh kim manzûm ola
Lü'lü-i şeh-vâr-veş
İntizâm-ı meslek-i nazm ile olur dil-nişîn
Rûḥa baḥş eyler şafâ
- 3 Na't-ı pâkinde o şâhen-şâh-ı Refref-mesnediñ
Şime-i ta'zîm ile
Hâk Te'âlâ çün buyurdi "rahmeten li'l-âlemîn"
Şânın itdi i'tilâ

- 4 Baĥş-ı tevfiķ eyleye Haķ Muĥtafâ imdâd ide
Bu za'îf ü kem-tere
Nazmım olur vaĥf-ı mi'râcında Şeh-vâr-ı Őemîn
Çün dür-i ğâlî-bahâ
- 5 İmdi ihlâĥ ile pür-envâr iseñ benden iĥit
Ey taleb-kâr-ı ĥaber
Tâ sarây-ı ķalbiñ ola 'arĥ-ı envâr-ı yaķîn
Gûĥ tut benden yaña
- 6 Ķavl-i 'Abdullâh bin 'Abbâs'dır bu naķl-i pâķ
Ķübhe vü Şekden 'arî
Didi aĥĥâb-ı ğüzîne ol nebiyy-i pâķ-dîn
Müctebâ vü Muĥtafâ
- 7 Őeb-düŐenbih kim sarây-ı Ümmühânî'de idim
'İzzet ü sâ mân ile
Münkirân-ı Mekke'niñ cevrenden olmuĥdum ğamîn
Ķabr idi kârım buña
- 8 Nâĝehân geldi o Őeb da'vetle Cibrîl-i emîn
Emri iblâĝ eyledi
Didi ey ĥatmü'r-rüsül Allâhu Rabbü'l-'âlemîn
Çoķ selâm eyler saña
- 9 Haķ Te'âlâ 'âlem-i ķudse ider da'vet seni
Ķudretin izhâr iķün
Nice esrâr-ı ĥafâyâ keĥf ola 'aynü'l-yaķîn
Ey ĥabîb-i Haķ saña
- 10 Bu Burâķ'a râķib ol Şad-'izzet ü iclâl ile
Ĥâzır u âmâdedir
Çık firâz-ı 'arĥa seyr it ķudretullah neydüĝin
Böyle emr itdi Ĥudâ

- 11 Bu beşâretle sevindim cânım oldu şâdmân
Kâlbime taldı sürûr
Taşra çıktım hânedan gördüm Burâk-ı sehm-gîn
Hilâkati hayret-fezâ
- 12 Ser-zümürüd gûş-la'l ü dürc-i dendâmı güher
Cevherîn-hilâkât 'aceb
Dîdesi 'ayn-ı şebah yâkût-ı hamrâdan cebîn
Böyle halk itmiş Hudâ
- 13 Dest ü pâyı hem zeberced kehrübâdan mı idi
Yek-be-yek itdim nazâr
Na'li hem firûzedan mûy-ı keş ü peş 'anberîn
Hâzır-ı seyr ü serâ
- 14 Pâyı pây-ı esb ü desti gûyiyâ kim dest-i pîl
Lîk gâyetle laîf
Püşti gûyâ püşti-i üstür bü'l-'aceb şekl-i bihîn
Bu Burâk-ı berç-pâ
- 15 Cîdi âhû gerdeni mevzûn ammâ leb sere
Ya'ni mânend-i cevâd
Rûyü gûyâ rûy-ı merdüm vaz'-ı endâmı metîn
Hûb u miknet-intimâ
- 16 Nefha-i endâmı ser-tâ-pây müşg-i gâliye
Feyz alur andan meşâm
Za'ferândan idi ammâ sine vü verk ü sürîn
Böyle bir şun'-ı Hudâ
- 17 Bir licâmı var idi yâkût-ı sürh-i bî-nazîr
Şâf o hamr-ı müstezâ
La'l idi metn-i metîni üzre kim konmuşdı zîn
Cevher-i huldî-bahâ
- 18 Tengi ile zîr-tengi idi kâfûr-ı 'abîr
Tîb-ı terkîb-i 'aden
Beste-i fitrâkidir iki cihân-ı ân u în
Lâ-mekân tâz-ı serâ

~ 102 ~ M. ERDOĞAN: Türünün Farklı Bir Örneği: Hâkim Mehmed Efendi'nin Müstezâd
Nazım Şekliyle Yazdığı Mi'râciyesi

- 19 Tâzişi mânend-i şarşar tîz-gâm u hoş-licâm
Nerm ü mevzûn u sebük
Berķ olurdı görse refâtâr-ı şerîfin şerm-gîn
Hûb u leyyin tâze-pâ
- 20 Tîz-gûş u tîz-hûş u 'azmi mânend-i şabâ
Hem-reh-i pâ-y-ı nesîm
Hoş-ıırâm-ı tâzegî ra'nâ licâmı nâzenîn
Tâzişi rûh-âşinâ
- 21 Râkib olmak istedi oldu remîde ol Burâķ
Gûyiyâ olmuş cümûh
Bâng urup te'dîb ü temkîn ile Cibrîl-i emîn
Eyledi şayha aña
- 22 Şerm idüp ol dem didi Cibrîl'e ol ra'nâ Burâķ
Ben nice olam remân
Maḫlabım var seyyid-i 'âlem revâ kılsun hemîn
Kim odur hâcet-revâ
- 23 Bir niyâzım var resûl-i ekreme itsün kabûl
Sen daḫi eyle niyâz
Yine maḫşerde süvâr olsun baña ol şâh-ı dîn
Hâcetim kılsun revâ
- 24 Ben gibi yüz biñ Burâķ âmâdedir ey Cebre'il
Bu resûl-i ekreme
Sen bilürsin kim çerâ-gehdîr bize huld-ı berîn
Böyledir Hâķ'dan 'atâ
- 25 Hâvfım oldur rûz-ı maḫşerde ola ğayrî Burâķ
Zîb-i zeyn-i 'izzeti
Ben firâkıyla bu sultânıñ olam endûh-gîn
Ĝamla mehzûl-i 'anâ
- 26 Gûş idüp seyyid buyurdı dîgere olmam süvâr
Hâcetiñ maḫbûldür
İmdi ey fahrû'r-rüsül ey pâdişâh-i nâzenîn
Gel süvâr ol sen baña

- 27 Pâyını vaz'-ı rikâb itdi hemân oldu süvâr
Ol nebiyy-i muhterem
Dest-i himmetle 'inânın tutdı Cibrîl-i emîn
Bu idi hıdmet aña
- 28 Nice emlâk-i muqaddes hıdmete me'mûr idi
Bâ-neşât u bâ-ferah
Şad-hezâr idi yesâr u şad-hezâr idi yemîn
Hıdmetinde cân fedâ
- 29 Gâşiye-ber-dûş-ı İsrâfil öñünce ol şehiñ
'İzzet ü iclâl ile
Mîke'îl idi rikâbında behem seyr ü mekîn
'Âzim-i râh-ı semâ
- 30 Der-pey-i cem'-i melâ'ik meşy iderdi 'Azra'îl
Bu cemi'de hem daği
Hıdmet-i cem'-i ma'iyyetle çün oldu kâm-bîn
Böyle emr oldu aña
- 31 Sağ tarafdan geldi bir âvâz gûşa nâgehân
Şimdi tafşil olunur
Gel bize toğrı hırâm it ey şeh-i bî-kibr ü kîn
Böyle idi bu şadâ
- 32 İtmedi hiç iltifât aña resûl-i muhterem
'Âzim idi râhına
Şol tarafdan da gelüp bir gayr-i âvâz-ı hazîn
Bağmadı daği aña
- 33 Didi ey hatm-i nübüvvet mefhar-ı peygamberân
Cümleye meb'ûşsın
Bir nefes meyl it bu sûya ey resûl-i âhirîn
Nâzır ol bizden yaña
- 34 Ol Burâk'ı sürdi aşlâ itmedi bir kez nazâr
Her dem-i âvâzda
Bir 'acûze zâhir oldu tünd ü aqbeğ hışm-gîn
Bed-edâ vü bed-liqâ

- 35 Kendü pîrî bî-vefâ mekkâre-i mâder-ḥaṭâ
'Ayn-ı enbâda ḥiyel
Zîb-i ḥud'a ile müzeyyen çün 'arûs-ı nâzenîn
Sâhire ser-tâ-be-pâ
- 36 Seyyid-i 'âlem aña da itmedi aşlâ nazar
Bildi bu mekkâreyi
Didi Cibrîl eyü itdiñ kim budur ṭavr-ı bihîn
Nice biñ taḥsîn saña
- 37 Seyyid-i 'âlem didi ey rûḥ-ı pâk ü sidre-câ
Sen bilürsin bunları
Baña tafşîl it ne âvâz idi şît-i evvelîn
Geldi şağdan ibtidâ
- 38 Didi kim cem'-i Yehûdân idi evvelki şadâ
Virmediñ aña cevâb
Ger mücîb olsañ olurdı ümmetiñ cümle kihîn
Hem-demiñ ḥıfz-ı Ḥudâ
- 39 Sûy-ı çepden ol şadâ kim gelmiş idi gûşîña
İtmemiş idiñ nigâh
Fâsıḳân idi ki ṭutmuşlardı râhîñda mekîn
Cem'-i bî-lem'-i 'uşâ
- 40 Nîm-laḫza iltifâtıñ olsa idi bunlara
Ey resûl-i müctebâ
Ümmetiñîñ olur idi hâli ḥâl-i müşrikîn
Sırrı keşf itdim saña
- 41 Ol 'acûze-pîre-zen mekkâre-fen dünyâ idi
Aña itseydiñ nazar
Ümmetiñ cümle olurlardı ḳabîḥ ü çîrkîn
Baḳmadıñ ḥamd it aña

- 42 İltifâtından ba'îd oldu çeker renc-i elem
Hâliyâ gam-hârdır
İltifât itmez bu çirkîne olanlar pâk-dîn
Ey güzîn-i aşfiyâ
- 43 Soñra ol seyyid buyurdu teşnelik geldi baña
Bu hılâl-i 'azmde
Üç kadeh 'arz itdi ol dem baña Cibrîl-i emîn
Söyleyem bir bir saña
- 44 Bir kadehde hamr-ı saf u bir kadehde şîr idi
İtmege def'-i 'aşaş
Şâlişinde var idi şîrîn ü ra'nâ engübîn
Başş iderdi irtivâ
- 45 Hamrı nûş itsem eger hammâr olurdu ümmetim
Bu idi bunda eşer
Cümle bed-girdâr olurlardı çü kavm-i fâsikîn
Mecma'-ı kavm-i tuğâ
- 46 Engübîn ü şîri nûş itdim hamırdan müctenib
Haqq'a hamd olsun hezâr
Ümmetim de oldu cümle pâk ü tâhir tayyibîn
Evliyâ vü etkıyâ
- 47 Çâr-câme itdiler ithâf ammâ çâr-reng
Çâr-güne ihtirâm
Zerd ü isfid ü siyâh u sebz çün dîbâ-yı Çîn
İdeler iksâ baña
- 48 Ben bulardan eyledim sebz ü sefîdi ihtiyâr
Sırrıma ilhâm ile
Câme-i peygamberân u lebs-i pâk-i müttakîn
Baña oldu rû-nümâ
- 49 Ehl-i dûzah câmesi zerd ü siyehdir ey nebî
Böyle didi Cebre'îl
Lebs iderken böyle tafşil itdi Cibrîl-i emîn
Kalmadı sırr-ı hafâ

- 50 Bu mağalden de Burâk ile hemân itdim güzer
Luţf ile hem-çün nesîm
Kuds'e geldim kim odur gâyet mübârek ser-zemîn
"Bârekallâhu lenâ"
- 51 Çünkü beyt-i Kuds'e vuşlat oldu hâşıl bî-sükûn
Tarfetü'l-'ayn içre hem
Zâ'ir oldum anda var idi mağâm-ı 'âbidîn
Eyledim anda du'â
- 52 Şoñra vardım Mescid-i Akşâ'ya kim kıldım namâz
Bu idi emr-i hasen
Anda gördüm enbiyâ hâzır dururlar ecma'ın
Muntazırlardı baña
- 53 Gördiler çün kim beni teslîm-i terhîb itdiler
Cümleden iclâl ile
Didiler ey fahr-i 'âlem şad-hezârân-âferîn
Ey hitâm-ı enbiyâ
- 54 Bu cemi'den Hâzret-i Âdem meserretle didi
Bâ-hezârân ihtirâm
Cümleye eyle imâmet ey imâmü'l-mürselîn
Ol cemî'a muğtedâ
- 55 İktidâ-yı dîn-i pâkiñdir eyâ hayrû'l-beşer
Cümleye mefrûz olan
Hürmen-i dîn-i mübîniñden çün olduk hûşe-çîn
Şâh-ı gencûr-ı 'atâ
- 56 Lem'a-i nûruñdan oldu hilkat-i cem'-i rüsül
Hem bu ekvân-ı vücûd
Olmasañ olmazdı kimse evvelîn ü âhirîn
'Âlem-i hestî-nümâ
- 57 Pişvâ-yı cem' olup çün anlara oldum imâm
Tâ-tamâm oldu namâz
Ben de çün itdim du'â âmîn didiler ecma'ın
Müstecâb oldu du'â

- 58 Şoñra mescidden çıkup geldim firâz-ı şağreye
'Âzim-i mi'râc olam
Anda âmâde 'urûca süllem-i cevher-terîn
Şun'-ı luğf-ı kibriyâ
- 59 Nerd-bâna müştebih bir medrec-i cevher-derec
Şağreden tâ 'arşa dek
Nûrdan maşnû' idi her pâyı miknetde güzîn
Süllem-i hayret-nümâ
- 60 Vaz'-ı pâ itdim aña sûy-ı semâya 'azm ile
Nâgehân itdim nazâr
Zâhir oldu ber-hevâ vü ser-nigûn bağr-ı mu'în
Bir 'aceb deryâ baña
- 61 Geçdim andan lağza-i vâhidde bâ-tevfîk-i Hağ
Gör Hudâ'nîñ hikmetin
Menzilim oldu o sâ'atde semâ-i evvelîn
Bî-tüvânî vü 'ayâ
- 62 Pür-melâ'ik ol semâ hâlî-mağal yok anda hiç
Vâha miğdârı dağı
Cümlesi ez-cân u dil hallâğ-ı kevne 'âbidîn
Böyle idi ol semâ
- 63 Vardım ikinci semâya anda bir murğ-ı sefid
Çeng-i miğleb dîk-per
Oldı meşhûd-ı dü-çeşmim çün ğorûs-ı dâne-çîn
Şöhreti dîk-i semâ
- 64 Yine bundan da Emîn-i vağy'e kim itdim su'âl
Neydüğün tağrîr ide
Tâ bunuñ mâhiyyetinde ğalbim ola müstebîn
Ħâşıl-ı derkim ola
- 65 Didi kim ey seyyid-i 'âlem budur dîk-i semâ
Şayğa eyler dem-be-dem
Şayğa itmezse sıyâğ itmez ğorûsân-ı zemîn
Ğuş olunmazdı şadâ

- 66 Vardım üçüncü semâya gördüm emlâkin anıñ
Hep 'ibâdetde muķîm
Berfden nışfı vü nışf-ı dıgeri ten-âteşin
Bü'l-'aceb hâķ-ı Hüdâ
- 67 Çün üçünciden güzër itdim be-tevfik-i Aħad
Râbi'a buldum vüşûl
Hâzret-i İsâ'yı gördüm ki semâ-i çârümîn
Cây-gâh olmuş aña
- 68 Hâzret-i Mûsâ'yı gördüm çün beşinci çarħda
İstâde muntazır
Dest-i pâkinde 'aşâsıyla durur ol meh-cebîn
Mâlik-i Eymen-fezâ
- 69 Çün beni gördi 'aceb ta'zîm ü terħib eyledi
Hem daħi virdi selâm
Didi tûbâ-lek saña ey hâtm-i cem'ü'l-mürselîn
Vey şeh-i mülk-i hüdâ
- 70 Daħi altıncı felekde nice biñ emlâk-i ķuds
Yek-be-yek seyr eyledim
Cümlesi ser-ber-beden ez-cân u ez-dil zâkirîn
Cem'-i rûħ-ı ittikâ
- 71 Vâsıl oldum 'avn-i Hâķķ ile semâ-i sâbi'a
Cümleden a'zâm budur
Bi-'aded emlâk anda râki'in ü sâcidîn
"Ya'budüne sücceden"
- 72 Hâmilân-ı 'arşı gördüm 'arşı itmişler ħamil
Ĝâyetü'l-ĝâye füzûn
Nice yüz miķdâr efzûnî-i nüh-tâķ u zemîn
"Hû 'ale'l-'arşı's-tevâ"
- 73 'Arşin altında tırup ħayretle eyledim nigâh
Süy-ı ĝaybü'l-ĝaybdan
La'lime oldu çekide ķatre-i şekker-terîn
Eyledim şükr-i Hüdâ

- 74 Müşğden hoş-bû-ter idi şehdden şîrîn-ter
Ol çekîde-kaṭre kim
Berf ü yaḡdan serd-ter hem ṭa'mı aḡlâ-şekkerîn
Rûḡ-perver cân-fezâ
- 75 İrdi çün ḡulḡûma bende oldu ol sa'ât bedîd
Bî-tüvânî vü mehel
Baḡr-i 'ilm ü ḡikmet ü esrâr-ı ḡayrû'l-fâtiḡîn
Cümle keşf oldu baña
- 76 'Arşı teşrif eyle ey seyyid diyü geldi ḡiṭâb
Veche-i Raḡmân'dan
Emr idi böyle ḡiṭâb-ı 'izzet-i 'arş-âferîn
ḡazret-i ḡaḡ'dan baña
- 77 Soñra geldi emr kim na'liniñi ḡal' eyleme
Bu mübârek pâydan
Cây-ı na'liniñ ola tâ 'arşıma tâc u nigîn
Ey ḡitâmü'l-enbiyâ
- 78 Çünkü ben 'arş-ı mecîd-i ḡâlîḡ üzreydim hemân
'Avn-i vücûdıyla anîñ
Şükr kim irdim maḡâm-ı ḡurba bâ-ḡaḡḡu'l-yaḡîn
'Ayn-ı şıdḡ u bî-merâ
- 79 Çünkü 'arş u ferş ü çarḡ-ı heftüme buldı vüşül
Ey zihî tevfiḡ-i ḡaḡ
Tâ ki sidre-i müntehâya vardı bâ-rûḡü'l-emîn
Oldı ḡacâtı revâ
- 80 Sidreye çünkü resân oldu didi Cibrîl baña
Şad-hezârân 'acz ile
Ey Muḡammed ey şeh-i enbâ' vü ḡayrû'l-mürselîn
Buldı râḡım intihâ
- 81 Bir ḡadem bu sidreden geçsem yanar bâl ü perim
Tâbiş-i envârdan
Bundan a'lâ olmadı baña maḡâm-ı biḡterîn
Böyle emr itdi ḡudâ

- 82 Refref-i sebzi getürdiler o dem oldum süvâr
Râhat u sâ mân ile
Gitdim a'lâ olmadı sedd âb u âteş bâd u tîn
“İz tedellâ tâ denâ”
- 83 Lâ-mekâna vâşıl oldum çâr-erkânı geçüp
Gitdi imkânı neseb
Cânım oldu güm o sa'ât hâzrete oldum qarîn
Mağv olup cümle sivâ
- 84 Çün beni benden alınca hayretim oldu füzûn
Oldı mağviyyet bedîd
Gayr u gayriyyet gidüp nâbûd oldu ân u î n
În ü ân oldu cüdâ
- 85 Çün zebân-ı bî-zebânî ile Hâk virdi selâm
“Vehüve ‘aynü’s-selâm”
Zâhir oldu bende ol dem yâ ‘ibâde’s-şâlihîn
Mülhem oldum ben buña
- 86 Piş-i çeşmimden hemân ref` olıcağ gördüm hiçâb
Oldı zâ'il ser-te-ser
Ne ise ‘ilm-i yakînimde olan ‘aynü’l-yakîn
Oldı hâşıl bî-merâ
- 87 Çeşm-i serle gördüm ol meşhûd-ı ‘ayn-ı sırrımı
“Fî fu'âdî müstağarr”
Ne ise ‘aynü’l-yakînimde olan Hâk kü'l-yakîn
Müncelî oldu baña
- 88 Çok kelâm oldu tekellüm-bağş-ı Hâk bî-vâsiâ
Ol 'atâ-fermâ ile
Bu kelâm-ı pâkden cân u dil oldu kâm-bîn
Hamd-şad-hamd-ı Hudâ
- 89 Leyle-i mi'râcda farz olmuş idi çün şalât
Var ise fehmin yeter
Hâk selâmında dinilmişdi ‘ibâdü’s-şâlihîn
Zikr olundu ânifâ

- 90 Anı rü'yetde şalât olmaqlığı îcâb ider
Zât-ı Aḥmed'den edeb
Añla 'aqlıñ var ise rükn-i şalâtıñ neydügin
Ey vefiyy-i murtażâ
- 91 Yâ Muḥammed ümmetiñ çün didi Ḥaḳ bu tuḥfeyi
Anlara benden götür
Rûze vü ḥâcc u namâz ile zekât-ı kâmilîn
Oldı mefrûzu'l-edâ
- 92 Ümmetiñe söyle ey maḥbûb-ı Ḥaḳ ey Muştafâ
Bu kelâm-ı pâkimi
Ḥayra sâ'î olalar ḥayr ola rûz-ı âḥirîn
Diñle ey ḥayrü'l-verâ
- 93 Bu beşârâtı işitdim Ḥazret-i Vehhâb'dan
Ḳalbime töldi sürûr
Şâd-mân oldı dil ü cânım olup şafvet-güzîn
Ḳalmadı renc ü 'anâ
- 94 Ümmetiñi nâra yaḳmam raḥmetim meşmûldür
Anları 'afv eylerim
Tâ günehten olalar her birisi müstaḡfirîn
İlticâ ile saña
- 95 Rûz-ı maḥşer cümlesin cennâta idḡâl eylerim
Ḥâḡır-ı pâkiñ için
Anlara baḡş iderim firdevsde biñ ḡûr-ı 'în
Ḳudretim vâfi buña
- 96 Bu beşârâtı işitdim Ḥazret-i Vehhâb'dan
Ḳalbime töldi sürûr
Şâd-mân oldı dil ü cânım olup şafvet-güzîn
Ḳalmadı renc ü 'anâ
- 97 Baña keşf oldı bu esrâr u ḡafâyâ cümlesi
Şübhe vü şekden beri
Didi ḡaḳkımda Ḥudâ ey "raḥmeten li'l-'âlemîn"
Kevni baḡş itdim saña

- 98 Çünki ric'at eyledim şol cânibe itdim nazâr
Kudret-i Bârî ile
Dûzağlı gördüm ki pür-âteş yakîn ü sehm-gîn
“Neccinâ min nârihâ”
- 99 Almış eţrâfin nice yüz biñ zebânîler tûrur
Emr-i Hâkık'a muntazır
Her biriniñ ellerinde gürz-i saht-ı âteşin
“Neccinâ yâ Rabbenâ”
- 100 Cümle ezrak-çeşm heybet-mend yüzleri siyâh
Bîm-nâk ü bî-raħim
Dûzağ ehline iderlerdi 'azâb-ı bed-terin
“Fa'fu'annâ Rabbenâ”
- 101 Bir bölük kavmiñ keserler leblerin sikkîn ile
Bunları seyr eyledim
Bir bölük kavmiñ dağı gördüm oyarlar gözlerin
“Rabbi erħam küllenâ”
- 102 Dillerin dağı iderlerdi finâsından birûn
Bu zebânîler dağı
Dâğ-dâr olurdu bunlardan kafâ püşt ü cebîn
“Rabbi fa'fu cürmenâ”
- 103 Nice 'avretler dağı gördüm olunurdu 'azâb
Dürlü dürlü bî-'aded
Dest ü pâyı nicesiniñ bend-i ğull-ı âteşin
“Neccinâ yâ Rabbenâ”
- 104 Gördiler çünki beni feryâd efgân itdiler
İlticâ-yı 'afv ile
Yâ resûlallâh meded kııl yâ şefi'a'l-müzni bin
“En-necâ minke'n-necâ”

- 105 Ehl-i şirk ü küfri ser-tâ-ser caħîm içre görüp
Nitekim manşûşdur
Câme-i kaţrân giyüp pâyında keş-i âteşin
Böyledir ser-tâ-be-pâ
- 106 Bunlarıñ haqqında itmek istedim hayr-ı du‘â
Gördüm olunur ‘azâb
Bir nidâ geldi ki bunlardır gürûh-ı kâfirîn
Bunlara olmaz du‘â
- 107 Müşrikîne eylemek olmaz du‘â-yı müstecâb
İtseler de ilticâ
Anıñ için kim seniñ şer‘îne olmazlar qarîn
Ey nebiyy-i müctebâ
- 108 Ümmetiñ-çün mağfiretle ey nebî eyle du‘â
Ol du‘âdır müstecâb
Ümmetiñde ħamdü-lillâh yok gürûh-ı müşrikîn
Ħamd-şad-ħamd-ı Ħudâ
- 109 Çün temâşâ-yı cehennemden geçüp sağ cânibe
‘Âzim iken râhıma
Cennet-i firdevsi gördüm ħûb u zîbâ-nâzenîn
Rabbenâ yessir lenâ
- 110 Ħâki kâfûr ile ‘anber idi müşg-i gâliye
Tîbe-i tîb-i ħasen
Sengi envâ‘-ı cevâhir sîmden satĥ-ı zemîn
Cây-gâh-ı pür-şafâ
- 111 Andaki eşcâr hoş-bû ‘ûd-ı rengîn pür-şimâr
Nev-be-nev eyler zuhûr
Her giyâhı za‘ferân u ergavân u yâsemîn
Bârekallâhu lenâ
- 112 Nice biñ kaşr-ı zümürürd nice biñ eyvân-ı la‘l
Anda maşnû‘ u cemîl
Nice yâķûti-nişîmen çarĥdan bâlâ-terîn
Tâķ-ber-tâķ-ı ‘alâ

- 113 Ümmetim çün anda âmâde nice huddâm-ı huld
Hûb-ğılmân u hadem
Dürlü dürlü hâdımân u dürlü dürlü hûr-ı 'în
Hâzır u istâde-pâ
- 114 Bunları da eyledim seyr ü temâşâ yek-be-yek
Diğğat-i enzâr ile
Bâz-geştım hâşıl oldı Hâğ baña oldı mu'în
Müstecâb oldı recâ
- 115 'İzz ü iclâl ile her bir menzili itdim güzer
Nice biñ i'zâz ile
Mühr-i Hâğ cân u dilimde şöyle kim nâm-ı nigîn
Şâbit ü miknet-nümâ
- 116 Zâhir ü bâtında nûr-ı ma'rifetle mümtelî
'Ayn-ı nûr-ı ma'rifet
Tarfetü'l-'ayn içre oldı meskenim rûy-ı zemîn
Kalmadı seyr ü serâ
- 117 Bâz-geştımde firâşım bü'l-'aceb kim germ idi
Bağ şu emr-i mu'cize
Şâhib-i îmân iseñ taşdığden olma kemîn
Olasın ehl-i vefâ
- 118 Kâfir-i muğlak olur isrâyı inkâr eyleyen
Kudreti inkâr ider
Çünkü "Sübhânellezî esrâ"dadır 'aynü'l-yağîn
Böyledir naşş-ı Hudâ
- 119 Kudretullâhı nice inkâr ider mü'min olan
'Akla yoğdur bunda râh
Sırrıña burhân yeter vicdân u zevğ-i müttakîn
Ey taleb-kâr-ı nevâ
- 120 Kudret-i Hâğ'da nice noğşân olur ey bî-ğaber
Nağş-ı der-vaşf-ı hudûş
Da'vet-i mi'râca mazhar ola şâh-ı mürselîn
Hâğ şalât eyler aña

- 121 Çünkü mi'râc oldu isrânın tamâmı cüz' ü küll
Böyledir emr-i Hâkîm
Muttaşıldır birbirine evvelîn ü âhîrîn
İ'tikâd eyle buña
- 122 Ger bu mi'râciyyede itdim ise sehv ü zühül
'Afvı ümmîd eylerim
'Afv u şafha eyle yâ Rabbi haţâyâmı qarîn
Ey Hudâvend-i 'atâ
- 123 Feyz-câh-ı tercemânîde ümîdim var benim
'Afv ile mestûr olam
Cürmümi baĥş eyleye luţfiyla Rabbü'l-'âlemîn
Rabbenâ fağfir lenâ
- 124 Ol resûle âline aşhâbına olsun selâm
Hâkimâ şubh u mesâ
Hâşım ümmîd-i şefâ'at yâ şefîa'l-müznibîn
Yâ resûl-i müctebâ

Temmet ve bi'l-hayri 'ammet leyletü'l-cum'ati sâdis 'aşere Recebü'l-ferd 1186 vaqtü'l-işâ ve şallallahu 'aleyhi ve sellem teslîmen keşîren keşîrâ.

KAYNAKÇA:

- AKAR, Metin, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-Nâmeler*, Ankara 1987.
- Arif Hikmet Bey Tezkiresi, Haz. M. Naci ONUR (Mezuniyet tezi), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum 1968
- ARSLAN, Mehmet, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi, İstanbul 2002.
- AYDOĞAN, Fatih, "*Sahhaflar Şeyhî-zâde Es'ad Mehmed Efendi Divanı*", (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003, C.II.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, C. II, İstanbul Matba'a-i 'Âmire
- CEYLAN, Ömür – YILMAZ, Ozan, *Hazana Sürgün Bahar, Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Efkâr*, İstanbul 2005.

- ÇAKIRCI, Mehmet, “*Hâkim Mehmed Efendi Dîvânı İnceleme-Transkripsiyonlu Metin*”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006.
- EFLATUN, Muvaffak, “*Türk Edebiyatında Müstezad*” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 1997.
- ERDOĞAN, Mehtap, “*Hâkim Mehmed Efendi'nin Manzum Hilyesi*”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.XII, Sivas 2007, s.317-358.
- Esad Mehmed Efendi, *Bağçe-i Safâ-Endûz*, Haz. Rıza OĞRAŞ, İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin, Burdur 2001
- Hâfız Hüseyin Ayvansarayî, *Mecmuâ-i Tevârih*, Haz. Fahri Ç. DERİN-Vâhid ÇABUK, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:3092, İstanbul 1985
- “*Hâkim Seyyid Mehmed Efendi Maddesi*”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergah Yayınları, C.4, s.26-27
- Hüseyin Ayvansarayî, *Eş'âr-nâme-i Müstezâd*, , İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T.5466.
- İbnü'r-Reşâd Ali Ferruh, *Şâyân*, İstanbul 1303.
- İLGÜREL, Müctebâ, “*Hâkim Efendi Maddesi*”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15, s.189-190.
- İSEN, Mustafa – KURNAZ, Cemal, *Şeyhî Divanı*, Ankara 1990.
- KARAGÖZ, Sevinç, “*Feyzî Efendi Divanı*” (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2004.
- KIZILABDULLAH, Şahin, “*Hâkim Seyyid Mehmed Efendi Hayatı, Eserleri ve Manzum Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ'sı*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi Sanatları ABD. Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.
- Mehmed Cemaleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverihhleri, -Âyine-i Zurefâ-*, Haz. Mehmet ARSLAN, İstanbul 2003
- Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî Yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmanîyye*, II. C., Matbaa-i Âmire 1311
- Münşe'ât-ı 'Azîziyye*, C. II, İstanbul 1286.

- Müstakimzâde Süleyman Sa‘deddin Efendi, *Tuhfe-i Hattattîn*, İstanbul Devlet Matbaası 1928
- Nazîm Divanı*, İstanbul 1257.
- ÖZMEN, Mehmet, *Ahmet Dâ‘î Divanı*, , C.I, Ankara 2001, s.4
- POYRAZ, Yakup, “*Hâkim Seyyid Mehmed Efendi’nin Nazîre-i Hilye-i Hâkânî Adlı Eseri*”, *Türkish Studies / Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/3, Summer 2007, s.450-488.*
- Râmiz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Haz. Sadık ERDEM, İncelemeli-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kültür Merkezi Yayını Ankara 1994
- Safvet Mustafa Galatavî Divanı*, Millî Kütüphane, Yz. A. 3672, v.25b-27b
- Sâlim Efendi, *Tezkiretü’ş-Şu‘arâ*, Haz. Adnan İNCE, Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2005.
- Şefkat, *Tezkire-i Şu‘arâ*, Haz. Filiz KILIÇ, Ankara 2005.
- Şemseddin Sami, *Kâmûsu’l-‘Âlâm*, C.3, Tıpkıbasım, Kaşgar Neşriyat, Ankara 1996
- UZUN, Mustafa, “*Mi‘râciyye*” maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, C.30, s. 135.
- Vakayi-i Devlet-i Aliyye bi-Kalem-i Seyyid Hâkim* Topkapı Sarayı Müzesi B231(1. cilt) B233 (2. cilt).
- YAVUZ, Salih Sabri, “*Mi‘râc*” maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, s. 132.
- Yazıcıoğlu Mehmed, *Muhammediye*, Haz. Âmil ÇELEBİOĞLU, C.II, MEB. Yayınları, İstanbul 1996.